

Яковлєв О.А.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЗМІСТ І ОСНОВНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ПРАЦІ

Соціальна політика є визначальним напрямом внутрішньої політики держави. Соціальна політика — це складова загальної політики, втілена в соціальні програми та різноманітні заходи, спрямовані на задоволення потреб та інтересів людей і суспільства. Зрозуміло, що соціальна політика має бути адекватною стану економіки, але ігнорування соціальних проблем може призвести до значних економічних втрат.¹

Соціальний напрямок у політиці зосереджується на формуванні сприятливих умов життя всіх членів українського суспільства, відносин між інституціями громадянського суспільства та соціальними групами, забезпеченні максимальної зайнятості, створенні соціально-трудова гарантій і умов для зростання добробуту населення. Таку політику можна розглянути як систему організаційних, правових, контрольних та регулятивних заходів держави та її інститутів з метою розбудови соціального діалогу та узгодження цілей економічного зростання із потребами соціального характеру.

Державне регулювання соціально-трудова процесів, в свою чергу, це вплив інститутів державної влади за допомогою функціональних засобів (методів, форм, інструментів) на розвиток соціально-трудова відносин, умов праці та життя населення України. Основними об'єктами соціальної політики у трудовій сфері є:

---

¹ Новікова О. Ф. Соціальна орієнтація економіки: механізми державного регулювання : [монографія] / О. Ф. Новікова, С. М. Гринецька, Л. Л. Шамілева // НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2009. – 220 с.

трудові відносини, зайнятість населення та ринок праці, доходи населення та оплата праці.

Під засобами державної соціальної політики слід розуміти правове регулювання (за допомогою норм права), спрямоване на розроблення соціальних і демографічних прогнозів; забезпечення соціального захисту населення та соціальних гарантій; державне регулювання цін на послуги і товари; визначення цілей, пріоритетів, завдань та заходів соціальної політики; бюджетна діяльність тощо.

Слід зазначити, що основні положення щодо соціальної політики держави та соціального захисту населення закріплюються в Конституції України. Так, відповідно до ст. Конституції Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Стаття 3 встановлює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.¹

Згідно зі статтями 21 та 22 Конституції України² усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними, вони не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод держави.

Бачимо, що в чинному законодавстві проголошується право громадян на соціальний захист, який включає в себе право на забезпечення їх у разі безробіття з незалежних від них обставин, втрати працездатності, втрати годувальника, у старості та інших випадках, передбачених законом.

---

¹ Конституція України від 28.06.1996 р., №254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

² Конституція України від 28.06.1996 р., №254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

Проте, декларування права в законодавстві не забезпечує виконання та реалізацію цього права в реальних соціально-трудовах відносинах. Тому право громадян на соціальний захист ще гарантується реальними державними механізмами їх забезпечення, а саме створенням мережі приватних, державних, комунальних закладів для догляду за непрацездатними, загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, який формується за рахунок страхових внесків підприємств, установ і організацій, громадян, бюджетних та інших джерел соціального забезпечення.

Таким чином, реалізація конституційних гарантій на соціальний захист втілюється в функціонуванні інституційного та законодавчого механізму державного загальнообов'язкового соціального страхування, накопиченні коштів шляхом збирання страхових внесків з працівників і роботодавців, діяльності фондів соціального страхування, надання застрахованим соціальних послуг і соціальних виплат при настанні страхових випадків.

Окрім цього, необхідно наголосити на існуванні парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод громадян на соціальний захист. Важливими державними інститутами, що здійснюють такий контроль, є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та комітет з питань соціальної політики та праці у складі Верховної Ради України.

Як зазначає О. Марцеляк, інститут омбудсмена є ключовим інститутом демократичного суспільства. Його відмінна риса – здатність безкоштовно та гнучко реагувати на скарги громадян на неправомірні дії чиновників або порушення прав людини. Водночас, на відміну від країн Західної Європи, де цей інститут є сталим, у нових демократіях спостерігається його стрімкий розвиток у різних формах.¹

---

¹ Марцеляк О. В. Реформування вітчизняної моделі Уповноваженого з прав людини і запровадження дитячого омбудсмена в Україні – потреба часу. Досвід інституту уповноваженого з прав дитини: перспективи для України : зб. матеріалів до міжнар. конф., 11-12 жовт. 2006 р., Київ. С. 29-33

Питання предмету відання комітету з питань соціальної політики та праці у складі Верховної Ради України визначені Постановою Верховної Ради України від 04.12.2014 № 22-VIII «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання».¹ Відповідно до вказаної постанови до предмету відання Комітету відносяться: державна політика у сфері соціального захисту громадян; державне соціальне страхування; запровадження соціального медичного страхування; соціальні гарантії, забезпечення достатнього життєвого рівня людини; державна політика у сфері регулювання трудових відносин та зайнятості населення; розвиток соціального партнерства та діяльність об'єднань громадян сторін соціального партнерства; діяльність соціальних фондів; державна політика у сфері пенсійного забезпечення.

Показником результативності соціальної політики є рівень життя населення. Рівень життя населення – це міра задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб людини, забезпечувана сукупністю матеріальних і соціальних умов життя. Основними елементами рівня життя є: рівень і структура споживання матеріальних благ (продуктів харчування та непродовольчих товарів); рівень споживання послуг установ побутового обслуговування, охорони здоров'я, освіти, культури, соціального забезпечення, фізкультури; рівень забезпеченості житлом. Для оцінки рівня життя населення використовується система показників, які можна класифікувати на такі групи: соціально-демографічні показники (кількість населення, його склад, динаміка та структура за статтю, віком і соціальним станом; показники міграції населення і трудових ресурсів); узагальнюючі показники (внутрішній валовий продукт на душу населення, реальні доходи на душу населення, структура населення за рівнем середньодушового сукупного доходу тощо); показники рівня оплати праці та доходів населення (середня та

---

¹ Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання : Постанова Верховної Ради України від 04.12.2014 № 22-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – №1. – С. 24. – Ст. 10

мінімальна заробітна плата, середня та мінімальна пенсія, середня грошова допомога тощо); показники рівня споживання населенням товарів і послуг; показники, які характеризують стан соціальної сфери; показники споживчих настроїв домогосподарств тощо.¹

Таким чином бачимо, що соціальна сфера являє собою сукупність видів діяльності і галузей, закладів та установ, підприємств, які мають забезпечити задоволення соціальних потреб громадян у соціальних послугах та соціальному обслуговуванні. Соціальна сфера визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Метою соціальної політики держави є збереження людського капіталу, боротьба з бідністю, пристосування праці осіб до потреб ринкової економіки, забезпечення соціальної справедливості, сприяння економічному зростанню та політичній стабільності. Способами реалізації соціальної політики у трудовій сфері є система соціальних гарантій та соціального захисту.

---

¹ Новіков В. Потенціал стабільної соціальної політики. Україна : аспекти праці. 1999. № 1. С. 31-35